

A Diakonia és a Credo köszönete Andorka Rudolfnak

Vissza kell fognom a tollamat, amikor róla készülök írni. Közel húsz évnyi barátság fűzött hozzá. Sokat beszélgettünk, sokat is kaptam tőle nem egy területen. Közös volt bennünk az ifjúság szeretete. De nem folytatom. Inkább felhívom a figyelmet a róla elhangzottakra. Kováczházi Zelma lelkész igehirdetésére a ravatal mellett és Reuss Andrásnak, a Hittudományi Akadémia rektorának az Evangélikus Egyház nevében elmondott búcsúszavaira. Mindkettő megjelent az Evangélikus Élet július 27-i számában. Glatz Ferencnek, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének búcsúzó beszéde átfogja Andorka Rudolf egész életét és pályafutását. Szövegét jelen számunkban teljes terjedelmében közöljük. Frenkl Róbert nem csak a távozó tudósnek, hanem a gyermekkori barátnak is emléket állít írásában. Andorka Rudolf későbbi határidőre kért tanulmányát két héttel halála előtt elkészítette és megküldte mostani számunk részére, annak jeléül, hogy feladatát az utolsó napokig végezte. Jelentős utolsó könyve recenziójára kérdésemre Tóth István Györgyöt, tanítványát ajánlotta. A Bevezetés a szociológiába c. kötetről a Kulturális figyelő rovatunkban hozzuk ezt az ismertetést.

Nekem nem marad más, mint félretéve személyes emlékeimet és visszafajtván baráti érzéseimet, tárgyilagosan visszasugározzak néhány töredéket abból a tizenegy tanulmányból, melyet kérésemre mindig szívesen írt egyházunk értelmiségi folyóiratának, a Diakoniának, majd a Credonak.

Andorka Rudolf a Diakonia 1988/1. számában írja a *Hittel vagy hit nélkül?* című, *A vallástól való elfordulás és vallási megújulás Magyarországon* alcímű tanulmányában: „Az utolsó években a hazai és külföldi sajtóban és más tömegkommunikációs eszközökben egyre gyakrabban találkozunk azzal a véleménnyel, hogy hazánkban, sőt a más európai szocialista országokban, közöttük a Szovjetunióban is sajátos vallási megújulás megy végbe, növekszik az érdeklődés – különösen a fiatalok körében – a vallás iránt... A szociológus számára fájdalmas lemondást jelent, hogy még egy ilyen nagyszámú emberre kiterjedő adatfelvételtől sem tud 'négydimenziós' és 'öttdimenziós' táblázatokat készíteni. Azt gondolom azonban, hogy a fenti elemzések alapján is megfogalmazhatjuk azt a következtetést, hogy éppen ebben a társadalmi kategóriában, a *fiatal nagyvárosi, felsőfokú végzettségűek* között, *lehetünk tanúi a vallás iránti érdeklődés lehatározottabb fokozódásának*... Ezek a fiatalok nem 'deviánsan' vallásosak, nem 'vonulnak ki ebből a társadalomból', hanem *a fiatal nemzedék legműveltebb és legaktívabb rétegéhez tartoznak*.”

„Mivel az okokat nem ismerjük pontosan, még kevésbé lehet megjósolni, hogy ez a tendenciaváltás tartós lesz-e és tömegessé válik-e. Azt az állítást azonban megkockáztathatjuk, hogy a jövő attól is függ, hogyan viszonyulnak az egyházi szervezetek és közösségek ezekhez a változásokhoz. Az ugyanis nyilvánvaló, hogy a nagyvárosi

környezet, a fiatalok és magasabb végzettségűek arányának növekedése újfajta feltételeket teremt és új feladatokat állít a vallási közösségek elé... Ugyanakkor a feladatok ellátását megkönnyítheti az ebben a tanulmányban körülírt intenzív vallási érdeklődésű fiatal értelmiségi csoport, ha – illetve ahol – be tudnak ebbe a munkába kapcsolódni. Az 'önkéntesek' fokozódó bekapcsolódása a főhivatású 'specialisták' (papok, lelkészek) mellé viszont, mint arra Tomka Miklós felhívta a figyelmet, maga is hozzá fog járulni ahhoz, hogy a hanyatló hagyományos modellt lassan egy új modell váltsa fel. Ez új modell tartalmának, részleteinek kidolgozása már túl van a szociológus szakterületén és feladatkörén."

Négy evangélikus értelmiségihez intézett kérdésre Andorka Rudolf vallomást tett a lutheranizmus értékéről: *Miért fontos nekem a magyar lutheranizmus?* Nyolc pontos válaszát röviden említem (Diakonia 1990/1. szám). „Nagyon fontos számomra, hogy a lutheranizmus, különösen Magyarországon összekapcsolódott a társadalmi haladás eszményei melletti kiállással... A fenti haladó társadalmi eszmények melletti állásfoglalásból következik a lutheranizmusnak az a számomra nagyon fontos jellemzője, hogy toleráns volt a más nézeteket elfogadókkal szemben... Számomra a magyar lutheranizmus egyik legvonzóbb jellemzője a magyarsághoz való viszony: a nemzet melletti elkötelezettség párosulása a más nemzetekkel szembeni mindenfajta ellenségesség elutasításával... A haladó társadalmi eszményekhez, a toleranciához, de talán leginkább a magyarságtudathoz kapcsolható az a tény, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház nagy szolidaritást mutatott az izraelita vallású magyar állampolgárok iránt, majd a zsidóüldözések idején a zsidóknak minősítettek iránt... A lutheranizmuson keresztül ismertem meg az úgynevezett szituációs etikát, más szóval azt az elvet, hogy lehetetlen minden helyzetben alkalmazható konkrét cselekvési szabályokat, parancsokat megfogalmazni, hanem mindenkinek magának kell minden konkrét helyzetben újra és újra megvizsgálnia, hogyan lehet a 'szeresd Istent és embertársaidat' legfőbb parancsolatot legjobban megvalósítani."

A fenti válaszait keretező első, második és utolsó pontot említem végül. „Mint fiatalságom óta tudományos ambíciójú ember számára különösen fontos számomra a lutheranizmus nyitottsága a tudományok iránt... A tudomány iránti nyitottsággal összefügg a bibliakritika elfogadása, sőt értékelése... Végül, de talán elsősorban a lutheranizmus azt a teológiát jelenti számomra, amelynek középpontjában Jézus személye és tanítása áll, azé a Jézusé, aki közel kétezer évvel ezelőtt Palesztinában élt és vállalta a kivégeztetést, és akinek cselekedeteiről és szavairól az újtestamenti könyvek szerzői tudósítanak..."

Piac és/vagy erkölcs? A közgazdaságtan és a szociológia emberképe és társadalomképe című Andorka-tanulmány annak a kihívásnak tett eleget, hogy „nagy társadalmi és történelmi változások idején minden korszak megkísérli megfogalmazni emberképét.” (Diakonia 1991/2. sz.) „Az elmúlt évtizedekben a társadalomtudósoknak arra kellett a figyelmet felhívniuk, hogy a piaci mechanizmus hatékonyabban irányítja a gazdaságot, mint a központi tervezés. Úgy gondolom, hogy a közhangulat ma az ellenkező végletbe csapott át, sokan minden gazdasági és társadalmi probléma megoldását a piactól várják. Ezért ideje azt hangsúlyozni, hogy a piaci gazdálkodás eredményességéhez szükség van... erkölcsi és értékrendre... Az erkölcsi és értékrendszer legfontosabb alkotói közé tartoznak minden társadalomban az egyházak, a vallási közösségek, nemcsak tanításukkal, hanem példamutatásukkal is. Ha az egyházak nem tudnak ennek a feladatuknak megfelelni, akkor nemcsak saját jövőjüket ássák alá, hanem az egész magyar társadalomét."

Az egyház és állam viszonya – írja Andorka Rudolf *a vallásos ember politizálásáról* a *Diakonia* 1993/3. számában – „nehéz dilemmák elé állít mindannyiunkat a mai Magyarországon. Szinte könnyebbnek tűnik visszatekintve az ezekben a kérdésekben való állásfoglalás a totalitáriánus rendszerben: az államhatalom követeléseire egyszerűen nem kellett mondani vagy hallgatni kellett. Hozzáteszem, hogy a 'puhuló' autoritáriánus rendszer körülményei között már bonyolultabbakká váltak a problémák. Ma a demokratikus politikai rendszerben azt az elvet mondhatjuk ki, hogy az érett, felnőtt vallásossághoz hozzátartozik az, hogy az egyszerű sematikus megoldások helyett minden ilyen dilemmát alaposan átgondolunk és a jézusi tanítások fényében próbáljuk megkeresni a legjobb válaszokat.”

„*Felzárkózás a fejlett társadalmakhoz, vagy tartós elmaradottság? Mit tehetnek a magyarországi evangélikusok?* – teszi fel a kérdést Andorka Rudolf (*Credo* 1996/1-2. sz.). Tanulmánya végét idézem, általában írásai befejező soraiban foglalta össze az egyházunknak szóló tanácsait. „Azt gondolom, hogy a keresztény egyháznak, a teológusoknak és az evangélikus 'közembereknek' nagy erőt kellene a mai Magyarországon arra fordítaniuk, hogy közérthetően, a modern társadalom nyelvén és fogalmaival fogalmazzák meg a végső kérdésekre, az értékekre és az etikára vonatkozó válaszokat. Ezzel kapcsolatban Morel Gyula (1995) kritikáját idézem: 'a keresztény (és más nagy) vallások hagyományos nyelve nem alkalmas arra, hogy a mai ember ezen a nyelven, vagyis a régi vallási életből örökölt szavakkal, kifejezésekkel, gondolatmenetekkel, stíluselemekkel, gesztusokkal, jelképekkel és szertartásokkal őszintén tudjon beszélni a lényegről'... Tisztában vagyok vele, hogy a véges erővel rendelkező Magyarországi Evangélikus Egyház és evangélikusok számára nagyon nehéz feladatokat fogalmaztam meg. Azt sem merném állítani, hogy erőfeszítéseink biztosan sikeresek lesznek, a magyar társadalom valóban fejlett, modern, demokratikus, igazi európai társadalommá fog válni. De a feladat elől nem szabad kitérnünk.”

Legutóbbi számunkban szívügyéről írt Andorka Rudolf: *Szociológia – a szegények oldalán álló tudomány*. Az utolsó bekezdés, nekünk szóló feladattal: „Végezetül szeretném – mintegy olvasói továbbgondolásra – azt a kérdést felvetni, hogy miközben a szociológia a szegénység és a hatalomnak való kiszolgáltatottság kérdéseiben láthatóan nagyon közel áll Jézus tanításaihoz, mi az oka annak, hogy a kereszténység és a szociológia jó esetben közömbös viszonyban volt egymással, de némelykor kifejezetten ellenséges megnyilvánulásokkal is találkozhatunk. Mi az oka annak, hogy a magyar szociológusok között is viszonylag kevés olyat találhatunk, aki valamelyik történeti egyházhoz kötődik? Visszatekintve saját életutamra, azt kell mondanom, hogy abban, hogy több különböző társadalomtudomány közül a szociológia művelése mellett döntöttem, biztosan szerepet játszottak azok a jézusi tanítások, értékek, amelyeket fiatal koromban ismertem meg és tettem magamévá.”

Legyen áldott Isten Andorka Rudolf búcsúajándékaiért, melyek tükörcserepekben élénk tárultak!